

2-TOM, 9-SON

“I TOVUSHI VA I HARFLARINI O‘RGATISH USULLARI” MAVZUSIDA
REFLEKSIV VIDEOTRENING YARATISH METODIKASI

Qorayev Abduvafo Fazliddinovich, katta o‘qituvchi,
e-mail: qorayevabduvafo@gmail.com, tel: 97-9198274

Samarqand davlat chet tillar instituti

Annotasiya

Maqolada oliy ta’lim muassasasida “I tovushi va li harflarini o‘rgatish usullari” mavzusida Refleksiv videotrening yaratish va refleksiv videotreninglar asosida talabalarning kasbiy o‘shish samaradorligini oshirish metodikasi haqida fikr yuritilgan. Oliy ta’lim muassasasida “I tovushi va li harflarini o‘rgatish usullari” mavzusida Refleksiv videotrening yaratish va talabalarning kasbiy o‘shishini optimallashtirish maqsadida dars jarayonlarida refleksiv videotreninglardan foydalanish nazarda tutilgan.

Kalit so‘zlar: I tovushi va li harfi, metodika, refleksiya, oliy ta’lim, o‘zlashtirish, modernizasiya, kasbiy faoliyat, kompetensiya, refleksiv, kreativ pedagogika, videotrening, videotrening yaratish, refleksiv tajriba, natija, refleksiv tajriba, shaxs.

Masalaning dolzarbligi: Videotreningning afzalligi shundaki, unda ishtirok etish yaxlit refleksiv-rivojlantiruvchi muhitni shakllantiradi, agar treningda ishtirokchilar o‘rtasida hamkorlik va individual refleksiya tufayli birgalikda yaratish va hamkorlik munosabatlari mavjud bo‘lsa, bu o‘z - o‘zini rivojlantirish va o‘z - o‘zini anglashning intensiv jarayonini ta’minlaydi. Bu o‘z tajribasini qayta ko‘rib chiqishga va kasbiy kompetensiyani rivojlantirishga yordam beradigan metodikadir.

Umuman olganda, “Videotrening” so‘zi videoyozuvdan foydalanishga asoslangan treningni anglatadi. O‘quv maqsadlarida video yozib olishning ikkita asosiy usuli qo‘llaniladi: tayyor videomateriallarni ko‘rsatish (video ko‘rish) va o‘yin vazifalarini bajarish jarayonida yozuvdan foydalanish, uni ko‘rish va tahlil qilish (video teskari aloqa).

Videotrening asosida o‘qitish metodikasi konstruktiv xulq-atvor va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish, zarur psixologik munosabatni rivojlantirish hisoblanadi. Tayyor videodarslarni tomosha qilish quyidagi vazifalarni bajarishga yordam beradi: ma’lumot berish, muammoni shakllantirish, ko‘nikma va malakalarni rivojlantirish. Axborotli video ko‘rish katta hajmdagi ma’lumotlarni ixcham taqdim etish vositasi sifatida ishlatiladi (masalan, yangi ta’lim xizmatining xususiyatlarini o‘rganish, qandaydir innovasiyaning yaratilish tarixini o‘rganish, yangi mavzu taqdimoti sifatida va b.). Ko‘nikma va malakalarni rivojlantirish uchun videodarsni ko‘rish mavzu yuzasidan masala

2-TOM, 9-SON

muammosini qo'yish, konstruktiv va samarali harakatlarni muhokama qilish, kerakli xatti-harakatlar, namunalar taqdim etishning ixcham usuli hisoblanadi.

Videotrening ko'pincha interaktiv o'yin mashg'uloti sifatida o'tkaziladi. Talabalar masala yuzasidan yoki shaxslararo o'zaro munosabatlarda yuzaga keladigan kichik vaziyatlarni rollarga bo'lingan holda ko'rsatib berishadi. Bularning barchasi videokamera yordamida tasvirga olinadi, so'ngra o'qituvchining rahbarligi ostida yozib olingan materiallar ko'rib chiqiladi — video teskari aloqa amalga oshiriladi. Videoni ko'rish talabalarning hatti-harakatlarini, verbal (ovozli) va noverbal (imo ishorali) ko'rinishlarni tahlil qilish va sintezlash bilan birga keladi. Video teskari aloqa treningda ishtirok etuvchi talabalarga bevosita o'tkazilgan tajribadan uni tushunish, refleksiya o'tishiga yordam beradi. Bu to'g'ridan-to'g'ri o'z tajribangizga murojaat qilish, uni trening jarayonida tahlil qilinadigan, qayta ko'rib chiqiladigan va qayta tiklanadigan material sifatida ishlatish imkonini beradi.

Ta'lim jarayonining boshida videotreningdan foydalanish tavsiya etilmaydi, chunki ba'zi trening ishtirokchilari uchun bu qandaydir dars jarayoniga tayyor bo'lmaslikni, ba'zan esa ishtirok etishni xoxlamaslik holatlarini keltirib chiqaradi, bu esa quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

- o'qituvchining fikrini noxolis tanqid qilish;
- skeptisizm (haqiqatning biron ishonchli mezoni mavjudligiga shubha bilan qaraydigan falsafiy nuqtai nazar);
- nazariyani noto'g'ri tushunish;
- sodir bo'layotgan hodisadan ajralish;
- g'ayritabiiy tarang holat;
- ovozdagi o'zgarishlar va b.

Tajribali o'qituvchi har doim verbal va noverbal ko'rinishlarda talabalar tomonidan bildirilgan qarshilik ko'rinishlarini sezadi va o'z vaqtida tegishli choralarni ko'radi. Salbiy holatlarning oldini olish uchun kamerani faqat mashg'ulotlarning ikkinchi yoki uchinchi kunida, talabalar o'yin ishtirokchisi sifatida moslashib, tayyor bo'lib, kamera yonida o'zini qulay sezishni boshlagan vaqtda yoqish tavsiya etiladi. Videoyozuv bilan ishlashni rejalashtirayotganda, videoyozuvdagi holatni ko'rib, ishtirokchi odatda o'zi, hatti-harakatlari haqida odatiy ko'nikmalarni boshqa ko'rinishda ko'rishiga va bundan turli xil xulosalar chiqarishi mumkinligi to'g'risidagi tushunchalarni shakllanishiga olib kelishini yodda tutish kerak. Shuning uchun munozara boshida birinchi so'z video kadriga tushgan talabaga beriladi (agar kadrda bir nechta talabalar ko'rinsa, u holda ularning barchasiga navbatma-navbat so'z beriladi). Bu esa treningda ishtirok etgan talaba o'zi ko'rgan

2-TOM, 9-SON

narsalariga asoslanib, atrofdagilardan o'zi haqidagi kuzatuv va tanqidiy fikrlar haqida eshitgan fikrlariga munosabat bildirishiga imkon beradi.

Oliy ta'limda "Ona tili o'qitish metodikasi" fanidan "O'qish va yozishga o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. I tovushi va li harflarini o'rgatish usullari" mavzusi bo'yicha videotreninglar yaratish jarayonini bir nechta usullarda ko'rib chiqamiz.

Umuman olganda, "Videotrening" so'zi videoyozuvdan foydalanishga asoslangan treningni anglatadi. O'quv maqsadlarida video yozib olishning ikkita asosiy usuli qo'llaniladi: tayyor videomateriallarni ko'rsatish (video ko'rish) va o'yin vazifalarini bajarish jarayonida yozuvdan foydalanish, uni ko'rish va tahlil qilish (video teskari aloqa).

O'quv maqsadlarida video yozib olishning ikkita asosiy usulidan biri bo'lgan tayyor videomateriallarni ko'rsatish (video ko'rish) usulini quyidagi masalalarni dars jarayonida qo'llash imkoniyatlari asosida ko'rib chiqamiz.

Refleksiv videotreningni o'tkazish strukturasi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Dars boshlanishi oldidan talabalar bilan salomlashib, mavzu yuzasidan tushuntirishlar beriladi. Dars videotrening asosida o'tkazishga tayyorlanadi hamda guruh talabalari kichik guruhlariga ajratib olinadi. Darsning baholash mezonini tushuntiriladi. Kichik guruhlarining nazariy va amaliy topshiriqlar asosida baholanishi, shular asosida talabalarining bilim va ko'nikmalari shakllantirishi tushuntiriladi.

2. Darsni o'tish uchun o'tiladigan mavzuning muammoviy yo'nalishiga mos bo'lgan video tanlab olinib, darsning asosiy mohiyati aniqlanadi hamda talabalarga mavzuga oid videodars asosida asosiy mazmuni tushuntiriladi, mavzuni mustahkamlash yuzasidan og'zaki so'rovlar o'tkazilib, amaliy topshiriqlar bajariladi:

- muammoni bayon qilish - "O'qish va yozishga o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. I tovushi va li harflarini o'rgatish usullari" mavzusi bo'yicha muammolarni tahlil qilish;

- axborot berish - "O'qish va yozishga o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. I tovushi va li harflarini o'rgatish usullari" mavzusi bilan tanishish;

- amaliyot - "O'qish va yozishga o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. I tovushi va li harflarini o'rgatish usullari" mavzusi bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni bajarishda texnika va vositalardan foydalanish.

Refleksiv videotreningni o'tkazish tartibi quyidagicha bo'ladi:

"O'qish va yozishga o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. I tovushi va li harflarini o'rgatish usullari" mavzusini video dars (https://youtu.be/1RCRB_MnnwA?si=_qJk14ZCbAGS9eVT) orqali tushuntirish jarayoni quyidagicha amalga oshiriladi (1-rasmga qarang). Ushbu videoni ko'rish jarayonida talabalar

2-TOM, 9-SON

I tovushi va Ii harflarini o'rgatish, talafuz qilish, yozishni o'rganish haqida tushunchalarga ega bo'lishadi, mulohaza yuritishadi va muhokama qilish uchun Ii harflarini o'rgatish faoliyatini kuzatishadi.

1-rasm. Ii harflarini o'rgatish

Bundan tashqari, talabalar videodarsni tomosha qilishi davomida refleksiv treningni o'tkazish uchun quyidagi asosiy savollarni tuzishadi:

- I tovushi va Ii harflarini o'rgatish bo'yicha videoda to'g'ri ma'lumotlar berilganmi?
- Ii harflarini talafuzi haqida qanday fikrdasiz? Uni o'rganishda talabalarning psixologik portretini quring.
- Ii harflari ijrosidagi so'zlarni bayon qiling? Bu funksiyalar nimalar bilan bog'langan?
- Ii harflarini topish o'yinida berilgan tasvirdan I harfini toping va ko'rsatib bering. Bularni amaliy ifodalab bering (2-rasmga qarang).
- Ii harflarini talafuzida lablarimiz qanday shaklda bo'ladi? Buni amalda ko'rsatib bering.
- Ii harflari ijrosida so'zlarni ayting? Bunga ko'proq hayotiy misollar keltiring.
- Ii harflarini yozish bo'yicha ko'rsatmalar bering?

Bunday savollar talabalar "O'qish va yozishga o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. I tovushi va Ii harflarini o'rgatish usullari" mavzusi bo'yicha videodarsni shunchaki ko'rmasdan, balki video tahlil qilish va u haqida fikr bildirish xususiyatini o'rganishadi.

2-TOM, 9-SON

2.9-rasm. Ii harflarini topish o'yini

Ko'rilgan material, tushunchalar va muammoviy yechimlarni refleksiv qayta ishlash yoki muhokama qilish hamda mavzu yuzasidan quyidagi keltirilgan savollarga javoblar berish:

- Video dars sizda qanday taasurot uyg'otgan?
- Video dars asosida mavzuga oid qaysi tushunchalar sizda katta taasurot qoldirdi?
- Ii harflarini yozishni o'rganish va yozishni amaliy bajarib ko'rganmisiz?

Tajriba konsepsiyasi va tushunilgan mavzuning xususiyatlarini aniqlash. Qo'yilgan savollarga javoblarni muhokama qilish jarayonida talabalar "O'qish va yozishga o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. I tovushi va Ii harflarini o'rgatish usullari" mavzusiga oid barcha tushunchalarni va bu nimaga olib kelishi mumkinligini aniqlashga harakat qiladigan oqim sxemasini tuzishadi. Mavzuga oid tushunchalarning mantiqiy zanjiri chiziladi. Talabalar bu vaziyatlardan qanday chiqish mumkinligi haqida taxminlarini bildirishadi.

Modellashtirish. Talabalar ushbu mavzuning dolzarbligini tushunish uchun shunga boshqa harflar haqida ma'lumotlarni o'rganishadi, harflarga oid tushunchalarni yoki shunga o'xshash videodarslarni muhokama qilishadi. Oxirida talabalar "O'qish va yozishga o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. I tovushi va Ii harflarini o'rgatish usullari" mavzusini o'rganishga oid xulq-atvor me'yorlarini ishlab chiqadilar va video dars misolida I tovushi va Ii harflarini o'rgatish usullarining asosiy tushunchalarini amaliy ishlash bo'yicha o'rganish ko'nikmalarini amalga oshiradilar.

Quyida xuddi "O'qish va yozishga o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. I tovushi va Ii harflarini o'rgatish usullari" mavzusidagi video darsga o'xshash, "Matematika o'qitish metodikasi" fanidan o'quv rejasidagi boshqa mavzular bo'yicha ham video darslar tayyorlanib, har biri bo'yicha videotreninglar tashkil qilingan

Tadqiqotda xuddi "O'qish va yozishga o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. I tovushi va Ii harflarini o'rgatish usullari" mavzusidagi video darsga o'xshash,

2-TOM, 9-SON

”Ona tili va o‘qish savodxonligi” va “Matematika o‘qitish metodikasi” fanlaridan ham o‘quv rejasidagi boshqa mavzular bo‘yicha ham video darslar tayyorlanib, har biri bo‘yicha videotreninglar tashkil qilingan

Xulosa qilib aytganda, refleksiv videotreninglar asosida talabalarning kasbiy o‘shini optimallashtirish metodikasi talabalarni assertiv xatti-harakatlarning asosiy xususiyatlari bilan tanishtirish, o‘quv faoliyatining barcha ishtirokchilarining texnologik va kommunikativ o‘zaro ta’siriga, rivojlanish jarayoni natijalarini diagnostika qilishga asoslangan texnologik va pedagogik tizimning bir turi sifatida shakllantirishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bizyayeva A.A. Psixologiya dumayumyego uchitelya: pedagogicheskaya refleksiya. Pskov, 2004.
2. Xalikov A. A., O‘qituvchilar pedagogik mahoratini kasbiy rivojlantirishda refleksiyaning ahamiyati // “O‘zbekistonda ilm-fanning rivojlanish istiqbollari” xalqaro ilmiy-amaliy anjumani. 2022 yil 30 noyabr. B. 363-368.
3. Begimkulov U.Sh. Pedagogik ta’limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari. Monografiya. – T.: Fan, 2007. 59 b.
4. Asfandiyorovich F. N. et al. BASICS OF PROGRAMMING FROM THE TEXTBOOK OF INFORMATICS AND INFORMATION TECHNOLOGIES CHAPTER PYTHON PROGRAMMING LANGUAGE METHODOLOGY OF MULTIMEDIA //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 1. – C. 778-781.
5. Xasanovich, Prof L. M., et al. "Development of Computer Simulation Model Develops Creative Thinking of the Student." *JournalNX*, vol. 7, no. 03, 2021, pp. 167-171.
6. Asfandiyorovich F. N. Teaching the Subject of Repetitive Algorithms Based on Multimedia Electronic Manuals //Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. – 2023. – T. 16. – C. 42-45.
7. Fayziyev Nozim Asfandiyorovich. (2022). TARMOQLANUVCHI ALGORITMLAR MAVZUSINI DOIR KOMPYUTER IMITASION MODELI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH. *RESEARCH AND EDUCATION*, 1(2), 273–278.
8. Fayziyev, N. (2023). UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA “INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI” FANINI MULTIMEDIALI ELEKTRON QO’LLANMA ASOSIDA O’QITISH SAMARADORLIGINI ANIQLASH. *International Scientific and Practical Conference on Algorithms and Current Problems of Programming*, 1(01). Retrieved from <http://ojs.qarshidu.uz/index.php/con/article/view/175>
9. Fayziyev Nozim Asfandiyorovich, & Toxirqulov Zufar Jurabek o‘g‘li. (2023). Registering and Creating Presentations on prezi.com. *World of Semantics: Journal of Philosophy and Linguistics*, 1(1), 66–71. Retrieved from <http://wos.semanticjournals.org/index.php/JPL/article/view/11>

